

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK

Adatok a *kuruc* szó XVIII. századi használatához

1. Az alábbiakban — adatközlésként — levéltári kutatásaim során előkerült néhány 1716., 1718., 1740. és 1753. évi esetről kívánok beszámolni, mely Heves és Külső-Szolnok megye területén: Eger városában és a Szolnok melletti Szanda pusztán (ma Szandaszőlős) történt, és a *kuruc* szónak e korszakban való használatát, illetve értelmezését kívánja teljesebbé és színesebbé tenni.

Mint az alábbi adatok is egybehangzóan bizonyítják, ekkor a *kuruc* már kifejezett becsületsértő jelleget is öltött, és használatáért a sértett fél jogi elégtételt kérhetett, sőt kapott is. Akadt olyan személy, aki amikor valakit súlyosan meg kívánt sérteni, illetve alázni, egyéb becsületsértő kifejezéseit e szóval tetézte még meg. Sőt már 1716-ban megjelenik a nőknek e szóval való becsmérlése is.

Megállapítható azonban a feltárt levéltári adatok alapján, hogy a *kuruc* szó a XVIII. század dereka táján, a jobbgymozgolódások időszakában ismét hangsúlyozottabban visszanyeri „rebellis” jelentését. Sőt például 1753-ban az egri korcsmában mulatozó férfiak, — kétségtelenül borgőzös fővel! — magukat büszkén titulálják *kuruc*-nak, amiért csakúgy megbüntették őket, mintha e szóval másokat illettek volna.

Egerben az 1716—18-as években különleges gonddal kezelték ezeket a peres eseteket, hiszen maga az egri püspök: gróf Erdődy Gábor 1717-ben úgy vélekedett az akkori *kurucok*ról, hogy „az ilyes szikrából hazánkban újabb tűz” támadhat. (Károlyi csa-

lád levéltára. Litteraemissiles. 1717. június 9.: Erdődy Gábor egri püspök levele Károlyihoz.)

A levéltári adatokat időrendi sorrendben közlöm.

2. 1717. Eger. Egy egri koresmáros tanúvallomásából: „... hallotta Kropner Jánostól, hogy azokat az kikkel voltak áristomban, a feleségét Sellymának, Pernahaidereknek és *kurucz*nak mondotta és Szitta...”

2. 1717. Eger. Egy rágalmazó, becsületsértő per során egy tanú vallomásából: „... ezen Tanu hallotta Joanna Dorothea Maierné Aszon Szájából, hogy Roszenbergki Miklóst ujobban Hunczfutnak, *Kurucz*nak és Rebellisnek Szitta az uczán...”

3. 1718. Eger. Egy becsületsértő, rágalmazó per kapcsán tett tanúvallomásból: „... Mocskolta, mondván Németül te *Kurucz* hunczfut Selyma, priczpuly...” (Megjegyzésem: *Spitzbub*).

4. 1753. Eger. Négy egri „hóstyai legény”, miután „az Koresmán meg itasodván” a cigányok sátrait támadták meg éjjel 1 óra tájban, „földdel, fával és kővel ostromolván... pajkosságból... Mivel semmi valóság ellenek Ki nem Sülne, az *Kurucz* Nemet is magoknak tulajdonították... hogy tehát mások is tanulnyanak rajta, minémü ártalmas név légyen az *Kurucz* név, azért másoknak példájára és ezen névtől óvására Előttünk álló Együtt István 40 Kemény Pálca Ütésekre ítéltetik.”

5. 1740. Szanda pusztá. Kiegészítésként egy érdekes esetet közlök, mely a „veszedelmes” *kuruc* szónak még a kiejtése elkerülését is igazolja, egy másik kulcsszó használata által. Egy per során foganatosított tanúkihallgatás szerint levél jött Bécsből: „... oda fel a felsőbb Potentiák, ugymind: Francia, Spanyol és Anglus Öszve állattak volna, s félő ne talán oda fel nagyobb háboruságh ne következzen, mint ide alá vala... elől Számlálván ez mostani Kemény télre való nézve, minden féle Marháknak bé Szorulását, s nyomoruságát, subjungálta ezen szókat Levelében: ne talán a *Kukoricza* megh ne rugdallya a fekete Sast... azt vallyá, hogy kérdezvén mit kell érteni az *Kukoricza* által, arra Vida István és Szolnoki Nótárius nevetve mondták, hogy *Kurucz*ságot kell érteni...”

Kétségtelen, hogy a *kuruc* fedőszavaként a jelen esetben használt *kukoricza* eredete nem más, mint e szó német megfelelője: *Ku k u r u z*.

SUGÁR ISTVÁN